

ADNOTĂRI LA ALBUMUL „NICCOLO LIVADITI”

Virginia VASILOVICI

S-au împlinit 210 ani de la nașterea lui Niccolo Livaditti, pictor care, venit din Italia și stabilit în anul 1830 la Iași, a devenit cel mai solicitat portretist, cu cea mai fecundă activitate, în Moldova acelei vremi. Aproape fiecare familie se mândrea să-și aibă în casă, pe pereți, chipurile imortalizate de mâna acestui meșter.

După expoziția Niccolo Livaditti, deschisă în primăvara anului 2012 la Muzeul Unirii, muzeografii constituiți într-o echipă „trio” (Corina Cimpoescu, Marcelina Brîndușa Munteanu și Sorin Iftimi, inițiatorul și coordonatorul temei), au continuat investigațiile, aducând la vedere un album „Niccolo Livaditti” consistent, elegant, editat în condiții optime, probând elan, putere de dăruire și evidentă competență profesională.

Albumul era menit să marcheze 180 de ani de la data la care artistul se făcea cunoscut oficial. În *Albina românească* nr. 97 din 1832, la p. 388, unde se anunță deschiderea Teatrului francez de varietăți Foureaux, Dl. Livaditti era elogiut pentru decoruri dar, mai ales, pentru pictura cortinei (lucrări de proporții) în care reprezentase muzele.

Cu toată admirația pe care mi-o păstrez pentru acest copios album, în cele din urmă, țin să fac câteva completări. În articolul meu despre artist, publicat în „Ziarul de Iași” din 12 iulie 2012, semnalăm pentru întâia oară un portret de Livaditti din anul 1830, aflat în 1977 la Muzeul Fălticeni, și care îl reprezintă pe hatmanul Anastasie Bașotă.

Niște realități oscilante furnizate în prezent de Muzeul „Ion Irimescu”, din Fălticeni, privind datarea lucrării, anii 1830 sau 1832, au fost reținute convenabil în atenție, fiind lăsată mai în urmă semnalarea mea pe moment inoportună. În faza redactării volumului, conform unui plan prestabilit, coautorii nu au fost interesați să releve, taman atunci, *Portretul* din anul 1830 ca mai important decât *Cortina cu muzele* din anul 1832. Includerea a unui atare tablou în schemă, ar fi diminuat dintr-o dată valoarea anului 1832, ce se cerea omagiat. Deși privit inițial cu oarecare ostilitate, portretul a apărut totuși, ca piesă primară, în catalogul din album, dar în postura de „oaie neagră”, a fost ocolit de orice comentarii servite generos la celelalte lucrări.

Lăsând deoparte vâlul *Cortinei cu muzele*, ne lămurim că tabloul din depozit a aparținut Muzeului de artă din Fălticeni (fără legătură cu muzeul „Ion Irimescu”, inaugurat ulterior) și a avut incredibila șansă ca datele muzeografice să-i fie consemnate într-o fișă veche în care se precizează că este ulei pe carton, o, 65/o, 62, semnat și datat dreapta jos cu alb: „Livaditti 1830”. Se mai reproduce și adresa lizibilă pe plicul din mâna personajului: „À monsieur, monsieur le Hatman Anastasie Bachotta. Jassy”. Fișa din anul 1977, pe care o păstrez, mi-a fost transmisă, la solicitare, de către exigenta cercetătoare Marina Sabados, pe atunci cadru științific la Muzeul din Suceava, în prezent autoare a unui album „Grigorescu la Agapia”, pe care dacă îl parcurgi îți vine să te înclini ca umil cititor.

Așadar, având în față portretul din anul 1830, dispar, fără replică, opiniile unor cercetători care susțineau că Livaditti ar fi ajuns la Iași către anul 1832, sau chiar în acel an, împreună cu trupa Teatrului francez de varietăți Foureaux. Livaditti își avea o faimă bine știută ca „dibaci zugrav”, la finele anului 1832, când a fost angajat la acel teatru.

În atelierul meșterului vine să deprindă meserie pictorul valah Ion Negulici, timp de vreo trei ani, pentru ca spre 1834 să-și decidă plecarea la Paris. În Iași Negulici avea un frate mai mare, George, care-i asigura întreținerea și în familia căruia va reveni deseori, executând și picturi.

La un deceniu după statornicirea în Iași, deci în 1840, dobândindu-și naturalizarea, Livaditti, legat afectiv de meleagul moldovenesc, considerat ca a doua patrie, se decide să-și românizeze și numele, care devine Livaditi cu un singur „t”, așa cum va fi semnat, în mod constant, și pe tablouri și cum va fi preluat și de către urmași. Pictorul avea principii ferme, consecvente, fără oscilații. Prin felul său de a fi, ca om și ca artist, era iubit și respectat de către descendenți, până la cei de azi care-i pronunță cu venerație numele și îi ocrotesc autoportretul, cu grijă, ca pe o piesă de neatins.

Mi se pare inadecvat modul în care este trecut prenumele în acest album. Dacă și-a românizat numele, desigur la fel a procedat și cu prenumele, devenit Nicolo sau Nicolai. În actul de deces figurează „Nicolai Livaditi”. Impresionantă, demnă de reținut și de subliniat, apare dorința zugravului de a fi asimilat printre noi, *de a fi al nostru*. Pe bună dreptate, Jeana Gheorghiu, primul său biograf, și-a intitulat studiul „Un pictor moldovean din secolul trecut, Niccolai Livaditti”.

Ivit ca prin miracol, *Portretul hatmanului Bașotă*, unica lucrare știută din anul 1830, se consideră cu adevărat operă de căpătâi. Este documentul care atestă *începutul* activității lui Livaditti, așa după cum *Portretul fiului Alexandru* pare să reprezinte sfârșitul, purtând data de 1858. Cele două portrete delimitează întreaga sa muncă de creație, atâta cât a fost dat să fie și care și-a avut ca principal centru Iașul. Înainte de anul 1830, tânărul Niccolo, cu stigmatul de revoluționar carbonar, fiind forțat să-și părăsească vatra natală și luând drumul pribegiei, n-a avut unde, când și cum să încheie comenzi de portrete. Tabloul aflat acum în depozit, cu șansa de degradare, ar trebui să fie transferat Muzeului de artă din Iași, orașul de care s-a simțit statornic legat autorul.

În articolul meu, publicat în „Ziarul de Iași”, am mai amintit o piesă inedită, *Portretul lui Anton Fotino*, erudit medic grec care după studii la Padova, a ajuns și s-a stabilit la Iași. Având legături cu nobile familii cu blazon, i-a deschis și lui Livaditti calea spre comenzi avantajoase. La portretul, reprodus și comentat în *Revista Muzeelor*, nr. 6/1970, p. 356-357, stânga, sub tabelul grecesc cu testamentul lui Hipocrate, se distinge semnătura și data: „N. Livaditti pinx 1832”.

O lucrare care suscită discuții sub raportul paternității, neavând semnătură nici dată, este *Portretul logofătului Dumitru Cantacuzino-Pășcanu*, la 45-50 ani (păstrat în paraclisul Spitalului Pășcanu). Prezentarea în mărime naturală până la genunchi, orientat $\frac{3}{4}$ dreapta, vestimentație occidentală, sobră, ținută firească, expresia interiorizată, sunt trăsături care denotă mâna unui meșter cu experiență. Portretul pare atipic. Livaditti dacă nu-i constrâns de client, evadează ușor din stilul său rigid, convențional, exprimându-și dezinvolt talentul.

Prime referiri despre tablou le desprindem dintr-un act de la Arhivele Statului Iași din 29 aprilie 1885. Este data la care Profira Stihi, fiica lui I. Balomir, oferă spre vânzare Spitalului

Sf. Spiridon, portretul mare al lui D. Pașcanu, pe care tatăl său îl aprecia la 80-100 de galbeni. Portretul s-a achiziționat, fiind repartizat la Spitalul din Tătărași. Întrucât Balomir a trăit până prin anul 1835, înseamnă că pictura a putut să fie concepută cam atunci când logofătul, născut în 1789, avea 46 de ani. În afară de Balomir, alți doi pictori se impuneau ca buni portrețiști la Iași, Niccolo Livaditti și Ludovic Stawski. Dacă lucrarea ar fi fost opera lui Balomir, fiica sa nu ar fi omis a-o declara, sporind astfel considerabil, importanța ofertei de vânzare. Dintre ceilalți doi potențiali autori, câteva motive ne îndreaptă atenția spre paternitatea lui Livaditti. Jeana Gheorghiu, în studiul său, ne spune că logofătul D. Pașcanu a fost primul care l-a apreciat și l-a susținut pe Livaditti, făcându-l cunoscut în numeroase familii de boieri. Nicăieri nu se pomeneste că tot așa l-ar fi susținut și pe Stawski. Motivată de atitudinea larg-binevoitoare a logofătului, Livaditti a ținut să-și exprime gratitudinea, consacrandu-i acest portret solemn. În istoricul Spitalului Pașcanu, singurul pictor presupus ca autor al portretului, este italianul Niccolo Livaditti. Lucrarea se încadrează într-un format oval, modalitate la care recurge frecvent artistul. După cele mai sus arătate, se pune întrebarea ce argumente se pot invoca pentru infirmarea acestei paternități?

Ar trebui găsit un mijloc pentru ca portretul, greu încercat de pe urma ultimului război, să ajungă în Atelierul de restaurări din Palatul Muzeelor, pentru niște intervenții benefice, întreprinse nu doar cu știință dar și cu suflet. Este portretul unui om care s-a făcut cunoscut prin multe fapte generoase apoi și prin ctitoria Așezământului spitalicesc din 1858, care funcționează și astăzi.

În catalogul din album, la nr. 9, mă surprinde un portret de femeie din 1840, trecut drept „Eufrosina Grigoraș, soția lui Balomir”. Același portret în catalogul Galeriei Naționale, la nr. 94, apare cu titlul „Sora poetului Alecsandri, Catinca” și este destul de apropiat de cel pe care îl recunoaștem în compoziția din 1837, „Familia Vornicului Alecsandri”. Lucrarea a fost achiziționată de la Zoe Hagiescu, strănepoata lui Ion Balomir care a precizat în oferta de vânzare identitatea portretului. Se pare că în unele acte, din neatenție, Catinca este prezentată cu numele Eufrosina Alecsandri, o eroare care a putut deschide calea spre Eufrosina Grigoraș de cinci ani văduvă.

Multe inexactități sunt posibile prin parcurgerea fugitivă cu ignorarea sau reținerea eronată a unor detalii din oferta de vânzare, la momentul achiziționării obiectului și a înscrierii acestuia în inventar. Un remarcabil portret din 1846, „Doamnă lucrând” (cat. nr. 28), pe care l-am admirat în 1956 la colecționara din Botoșani, Corina Aritonovici, vândut în 1958, este trecut în Catalogul Galeriei Naționale, la nr. 97, cu proveniența Corner Antonovici, nume neștiut în urbia botoșăneană.

Din albumul bine structurat pe capitole, noianul de informații și prezentarea doctă a lucrărilor, reușesc să contureze fidel pe artistul-portretist, evidențiindu-i pregnant importanța. Albumul se definește ca o Carte bogată, împlinită cu valoare referențială, așa cum alta nu se va mai realiza. Merite le revin din plin autorilor, în frunte cu inițiatorul temei, pentru truda și migala cu care au încheiat-o.